

dim yazmış, Süleyman Ma'tûk er-Rifâî'nin neşre hazırladığı Ebû'l-Kâsım İbn Rıdvân el-Mâlekî'ye ait e-Şühübül'lâmî'a fi's-siyâseti'n-nâfi'a (Beyrut 2002) adlı eseri gözden geçirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Osman es-Senûsî, *Müsâmerâtü'z-zarîf bi-hüsnî't-ta'rîf* (nşr. Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer), Beyrut 1994, I, 354-355; II, 239-240; Muhammed en-Neyfer – Ali en-Neyfer, *Unvânü'l-erib 'ammâ neşe'e bi'l-bilâdi't-Tünisiyye min 'âlimin edib*, Beyrut 1996, II, 838; A. H. Green, *The Tunisian Ulama: 1873-1915*, Leiden 1978, s. 77-78, 81, ayrıca bk. İndeks; Mahfûz, *Terâcimü'l-mü'ellifin*, V, 79-82; M. Hamdân, *Delilü'd-devriyyâti's-şâdire bi'l-bilâdi't-Tünisiyye min sene 1838 ilâ 20 Mârs 1956*, Tunus 1989, I, 74, 86; Abdülvehhâb Dahlî, *el-Işhâmü't-Tünisî fi tahkiki'l-türâsi'l-mahtûf*, Kartac 1990, s. 16, 32, 49-50, 64, 68, 86, 106; Muhyiddin Atıyye v.dğr., *Delilü mü'ellefti'l-hadîsi's-şerifi'l-mahtûb'a*, Beyrut 1416/1995, I, 221, 289; II, 535, 539; Muhammed b. Abdullah Âlû Reşid, *İmdâdü'l-fettâh bi-esânidi ve merviyâti's-Şeyh 'Abdulfettâh*, Riyad 1419/1999, s. 22-23; Abdülâzîz b. Faysal er-Râcihi, *Hedyü's-sâri ilâ esânidi's-Şeyh İsmâ'îl el-Enşârî*, Riyad 1419, s. 168; Nizâr Abâza – M. Riyâz el-Mâlih, *İtmâmü'l-A'lâm*, Beyrut 1999, s. 241; Nizâr Abâza – İyâd et-Tabbâ', "Ma'a'l-Allâme eş-Şeyh Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer fi mektebetihî'l-âmme", *Âfâku's-sekâfe ve't-türâs*, III/11, Dübey 1416/1995, s. 81-87; Muhammed b. İbrâhim Büzügaybe, *Hareketü taknini'l-fikhi'l-İslâmî bi'l-bilâdi't-Tünisiyye: 1857-1965*, Tunus 2003, s. 82-86; Muhtâr el-Ayyâşî, *ez-Zeytûne ve'z-Zeytûniyyûn fi târihi Tünisi'l-mu'âşır (1883-1958)*, Tunus 2003, s. 131, 195, 197, 198, 203, 292, 317; Abdürrezzâk el-Hammâmî, *el-Fikrû'l-İslâmî fi Tûnis (1956-1987)*, Tunus 2005, s. 71-74, 107, 109, 709-710; "eş-Şeyh Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer el-fâkihü'l-mecma'î: Hayâtühü ve âşürühü'l-fikriyye", *Mecelletü'l-Mecma'î'l-fikhi el-İslâmî*, XIX/22, Mekke 1427/2006, s. 259-275; M. Yûsuf eş-Şürbecî, "eş-Şeyh Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer ve cühûdühü fi 'ulûmü'l-Kur'ân", *el-Miškât*, sy. 7, Tunus 2009, s. 219-244; "Tercemetün mücize li'l-Allâme el-celîl ve'l-muhammadî-sü'n-nihîr Sîdî Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer el-Hüseynî el-Mâlikî et-Tünisî", www.alalbait.ps (11.09.2013).

AHMET ÖZCEL

NEZİR AHMED DİHLEVİ

(نذیر احمد دهلوی)

Mevlevî Dipti Nezîr Ahmed Dihlevî
(1830-1912)

Hintli devlet adamı,
Kur'an mütercimi, edip ve şair.

6 Aralık 1830'da Uttar Pradeş eyaletinin Bicnôr şehrine bağlı Rehar köyünde doğdu. 1833'te doğduğu bilgisi yanlıştır (İftihâr Ahmed Siddîki, s. 21-22; *UDMİ*, XXII, 171). İlim ve tasavvuf ehli olan aile büyükleri arasında Şeyh Abdülkuddûs Gengûhî'nin halifesi Şeyh Abdülgafûr A'zampûrî de (ö. 985/1577) bulunmaktadır. Babası

Mevlevî Saâdet Ali medrese hocasıydı. Nezîr dört yaşında iken Bicnôr şehrine göç ettiler. İlk eğitimini babasından aldı. Kısa bir süre okula gönderildiyse de babası onu özel olarak eğitmeye başladı. Farsça'yı çok çabuk öğrendi. Dokuz yaşından itibaren ağabeyi Ali Ahmed ile birlikte Mevlânâ Abdülâlim Nasrullah Han Horcevi'den üç yıl ders okudu. 1842'de Delhi'ye giderek aynı zamanda Delhi Koleji hocası olan Mevlâ Abdülhâlik'tan ders almaya başladılar. Yi ne ağabeyi ile birlikte Ocak 1846'da dönemin önde gelen öğretim kurumu Delhi Koleji'nin Arapça bölümüne girdi ve 1854'te burayı bitirdi. Babasının ısrarı üzerine kolejin İngilizce programına kaydolmadı, Münşi Abdullah Han'dan başlangıç düzeyinde İngilizce öğrendi. 1851 yılı başında Delhi Koleji'nde iken hocası Abdülhâlik'in oğlu Mevlâ Abdülkâdir'in büyük kızı ile evlendi. Delhi'de aldığı özel ve resmî eğitim onun her açıdan gelişmesini sağladı. Buradaki hocaları arasında, Urdu dili ve Hint İslâm düşüncesi bakımından çok önemli bir şahsiyet olan Ram Chandra (Ramchandra) ve Mevlâ Memlük Ali Nânevtevi gibi isimler bulunuyordu. Hindu iken hıristiyan olan Ram Chandra'nın etkisiyle bir dönem Hıristiyanlığa merak duyduğu kendi ifadelerinden anlaşılmaktadır (Cemîl Câlîbî, IV, 1113-1114). Nezîr Ahmed, Delhi Koleji'nde okumuş olmasını çok önemsemiş, aksi halde kendisinin de bir kısım dar görüşlü, katı medrese hocaları gibi kalacağını söylemiştir (Sâliha Abdülhakîm Şerefeddin, s. 411-412; ayrıca bk. Oesterheld, *The Delhi College*, s. 299-324).

Eylül 1854'te Pencap eyaletindeki Gucerât'a bağlı Kuncâh kasabasında Bâbürlü Devleti'ne tâbi resmî bir okulda müderris olarak göreve başladı. İki yıl sonra Uttar Pradeş eyaleti Kanpûr şehrinde eğitim müfettiş yardımcısı oldu. 1857'deki bağımsızlık savaşında Delhi'de kaldı ve İngilizler'in yönetime hâkim olmasıyla İngilizler'e bağlı ilk resmî görevi olarak İlahâbâd'da (Allahâbâd) eğitim müfettiş yardımcılığına getirildi. 1858-1859'da İngilizce'sini geliştirdi. 1860-1861 yıllarında bir ekiple birlikte *Indian Penal Code* adlı kanunu *Ta'zîrât-ı Hind* adıyla Urduca'ya çevirdi ve kanun metninde ilmî tashihlerde bulundu. Girdiği imtihanda birinciliği kazanınca kuzeybatı eyaleti maliye idaresine girdi ve 1863'te Kanpûr'a, ardından Gorakpûr'a tahsildar yardımcısı (deputy collector) olarak tayin edildi. Bu son görevi dolayısıyla kendisinden "Deputy/Dipti Nezîr Ahmed" diye söz edildi. 27 Nisan 1877'de otonom Haydarâbâd Dekken Ni-

zamlığı'nda 1200 rupi gibi yüksek bir maaşla üst düzey görevlerde bulundu. Başvezir I. Sâlâr Ceng'in (Mîr Tûrab Ali Han) talebi üzerine üç yaşında Âsafcâh (Asaf Jah) (VI) adıyla Haydarâbâd nizamı olan Mîr Mahbûb Ali Han'ın eğitimi için yönetime dair yedi risâle kaleme aldı. Bu görevi sırasında altı ayda Kur'an'ı ezberledi. Kur'an ve tefsir araştırmalarına yöneldi. I. Sâlâr Ceng'in ölümüyle Şubat 1884'te bu görevinden istifa ederek Delhi'ye yerleşti. Annesinin ısrarı üzerine 1888'de Bicnôr'da ikinci bir evlilik yaptıysa da bu evlilik uzun sürmedi. Etkili bir hatip olan Nezîr Ahmed 1888-1905 yılları arasında kırk dört konferans verdi (Cemîl Câlîbî, IV, 1136-1137). İngiliz yönetimi 22 Haziran 1894'te kendisine "şemsü'l-ulemâ" pâyesi verdi. Edinburgh Üniversitesi tarafından 3 Nisan 1903'te hukuk alanında, Pencap Üniversitesi de 1910'da şarkiyat araştırmaları alanında fâhrî doktora unvanı ile ödüllendirdi. Kitapları ve diğer bazı faaliyetleriyle ayrıca para ödülleri aldı. Nezîr Ahmed 3 Mayıs 1912 Cuma günü vefat etti ve Delhi'deki Hâce Bâki-Billâh Mezarlığı'na defnedildi. Çocuklarının çoğu küçük yaşta ölmüş, kendisinden sonra sadece Sekîne ve Suğrâ adlı iki kızı, Beşîrüdîin Ahmed adlı bir oğlu kalmıştır.

Nezîr Ahmed'in yetiştiği yıllarda Bâbürlü Devleti en sıkıntılı günlerini yaşıyor, İngiliz yönetimi ise gittikçe güçleniyor ve Hindistan'a hâkim oluyordu. Misyonerlerin ve bölgeye eğitim öğretim için gelen Batılı ilim adamlarının genç nesil üzerinde büyük etkileri görülüyordu. Nezîr Ahmed, özellikle Delhi'deki öğrencilik yıllarında kendisini geleneksel medrese mollası tipinden uzak tutmaya çalışmıştır. İslâm'la olan bağını muhafaza etmekle birlikte Batılılar'la arasına mesafe koymamış, kendisini din adamlığından ziyade devlet adamlığına ve bürokratlığa hazırlamıştır. Dil ve edebiyattaki kabiliyeti, sosyal hayata ve siyasete olan ilgisi ona bu imkânı fazlasıyla veriyor, dinî konularda ise sert davranmamaya çalışıyordu (*UDMİ*, XXII, 171). Urdu edebiyatının önde gelen beş şahsiyetinden biri olan Nezîr Ahmed müslümanların içinde bulunduğu psikolojik ezikliği bertaraf etmek için klasik ahlâk ve nasihat kitapları yerine roman ve hikâyelerle toplumun ıslahına katkı sağlamış, Şibî Nu'mânî, Seyyid Ahmed Han ve diğerlerinden farklı olarak halkın her kesimiyle ilgilenmiş, onlara kendi dilleri ve anlayışları ile hitap etmiştir. Eserlerinde dinî, ahlâkî, içtimâî ve siyasî konular güncel hayatın akışına uygun biçimde ele alınıp işlenmiş-

tir. Üzerinde durduğu en önemli konulardan biri genç kızların eğitimi ve kadınların karşılaştığı problemlerdir. Onun 1908'de *İşmet* adıyla ilk kadın dergisini çıkardığı bilinmektedir (Minault, s. 129).

Dinî konularla ileri yaşlarda ilgilenen Nezîr Ahmed, bazı dinî eserlerini bu dönemde kaleme almıştır. Arapça'da edebî seviyesi yüksek şiirler yazmış, Hint İslâm toplumunun dinden uzaklaşmasının en temel sebebi olarak Kur'an-ı Kerim'den uzaklaşmayı görmüştür. Önceki Kur'an tercüme satır arası türünden olduğu için insanlar bunlardan yeteri kadar istifade edemiyordu. Bu sebeple müstakil tercüme yapmaya yönelmiş, kendi döneminde fıkıh eğitimini gereksiz görmüş, İngilizler'in de dünyevî işleri tanzim edebildiklerini, hatta fıkıha kaynaklık eden hadislerin de işlevsiz kaldığını ifade etmiştir. Ona göre hadis kaynaklarının kitap adları, bab başlıkları gibi hususlar da problemlidir ve bunların toplumsal ihtiyaçlara göre değiştirilmesi gerekirken kimse buna cesaret edememiştir. Nezîr Ahmed'e göre müslümanlar geleneğe saplandıkları için gerekli hiçbir değişikliğe açık olmamıştır. Cihad sadece savaşmak değildir, içinde çalışma ve meşakkat bulunan her hayırlı ameli kapsar. Müslümanlara dinî ilimler yanında modern eğitimin verilmesi de cihad kapsamındadır (Cemîl Câlîbî, IV, 1131-1134). Nezîr Ahmed, İslâm prensiplerinin çağın gereklerine göre yeniden ele alınması gerektiğini ileri sürmüştür, hayattaki her şeye faydası yönünden bakmıştır. Bu arada Seyyid Ahmed Han'ı büyük oranda savunmuşsa da onu körü körüne taklit etmemiş, bazı hususlarda ona muhalefette bulunmuştur. Seyyid Ahmed Han'ın seyahatlerinde onunla birlikte bulunmuş, Muslim Educational Conference toplantılarında açış konuşmalarını yaparak onun görüşlerine ve mücadelesine destek vermiştir (bk. *a.g.e.*, IV, 1127-1130, 1133).

Nezîr Ahmed romanlarında kullandığı dil ve ele aldığı bazı konular sebebiyle eleştirilmiştir. Meselâ İngiliz yazarların ve devlet adamlarının 1857 bağımsızlık savaşı için kullandıkları, "baş kaldır" anlamına gelen "mutiny" kelimesinin Urduca karşılığı olan "gadr" ve bunun mübalağalı ismi fâilî olan "gaddâr" kelimesi onun eserlerinde çokça yer alır. Ayrıca savaşta İngilizler adına büyük başarı gösteren zenci asıllı kumandan William Edward Hall'ın savaş günlüklerini tercüme ederek *Roznâmçe-i Meşâ'ib-i Gadr* adıyla yayımlamıştır. Böylece işgalci İngilizler'e karşı direnişte bulunan müslümanlar meşrû yönetime

baş kaldırmış ve ihanet etmiş olarak gösterilmektedir. Kur'an tercümesini satır arası değil de müstakil olarak hazırlayıp nesir dilini kullanması da Kur'an'a nazîre yapmak anlamına geleceği endişesiyle eleştirilmiştir. Ayrıca tercümede yer yer özensizce kullandığı "sokak dili" ve bazı tercüme hataları da eleştirilerde üzerinde durulan hususlardandır. Bu eleştirilere cevap vermişse de sonunda Kur'an tercümesinin satır arası bir nüshasını da çıkarmıştır. Kendini iyi yetiştirmiş olmasına rağmen dinî eserlerindeki gevşek ve âmiyane üslûbu da eleştiri konusu yapılmıştır (Sâliha Abdülhakîm Şerefeddin, s. 414). Özellikle Kur'an'daki "ribâ" kelimesini kat kat faiz olarak anlaması ve normal faizi sakıncalı görmemesi onun hakkındaki eleştirilerin artmasına yol açmıştır.

Eserleri. 1. *Kur'an-ı Mecîd Mütercem* (Delhi 1313/1895, 1317/1899, 1319/1901). 1895 yılında tamamlanan eserde akıcı bir dil kullanılmıştır. Anlaşılması zor olan veya bazı ihtilâflar içeren yerler kısa notlarla açıklanmış, eser *Tercümetü'l-Kur'an*, *Tercüme-i Nezîriyye*, *Hamâ'il-i Şerîf ma'a Tercüme ve Tefsîr*, *Tercüme-i Diptü Nezîr Ahmed*, *Câmi'u'l-meşâhîf* gibi farklı isimlerle basılmıştır (Ahmed Han, s. 257-261). Taj Company tarafından 1970'lerin başında Karaçi'de yayımlanan nüshaya geniş bir konu indeksi de eklenmiştir. Eşref Ali Tehânevî tercüme eleştirmek için *İslâh-ı Tercüme-i Dihleviyye* adıyla bir risâle yazmış (Sad-hora/Anbala, ts. [Matbaa Bilâlî]), ayrıca hakkında başka eleştiriler de yapılmıştır (Seyyid Hamîd Şettârî, s. 460-470; Sâliha Abdülhakîm Şerefeddin, s. 243-244). **2. *Ed'iyetü'l-Kur'an*** (Delhi [?] 1903, 1921). **3. *el-Hukûk ve'l-ferâ'iz*** (I-III, Delhi [?] 1906). **4. *İctihâd*** (Delhi [?] 1907-1908). Diyalog tarzında yazılan kitap 215 başlık altında 172 soruyu ve cevaplarını içerir. **5. *Ümmehâtü'l-ümme*** (Delhi [?] 1908). Papaz Ahmed Şah'in Hz. Peygamber'in evlilik hayatına ve eşlerine dair yazdığı *Ümmehâtü'l-mü'minin* adlı eleştirel kitabına cevap olarak yazılmışsa da kullanılan dil ve saygı dışı kabul edilen bazı açıklamalar sebebiyle dönemin ulemâsı yazarın küfrüne fetva vermiş, ülkede gösteriler yapılmış, Hakîm Ecmel Han kitabın bütün nüshalarını yaktırıştır. 1935 yılındaki ikinci basımından sonra da benzer tepkiler olmuş ve yine bütün kitaplara el konarak yakılmıştır (Abdul Qadir, *Famous Urdu Poets*, s. 127; Cemîl Câlîbî, IV, 1117). **6. *Me'tâlibü'l-Kur'an*** (Leknev, ts. [en-Nezîr Press]). Kur'an âyetlerinin konularına göre bir ara-

ya getirilip tercüme edildiği kitap 1909-1910 yılları arasında hazırlanmış eksik bir çalışmadır (Ahmed Han, s. 257). **7. *Deh sûre fi ahseni sûre*** (Lahor 1325/1907). **8. *Mir'etü'l-arûs*** (Leknev 1869). Urduca'daki ilk gerçek roman kabul edilen kitap 1865-1868 yıllarında müellifin büyük kızı için yazılmış ve bir nüshası onun çeyizine konulmuştur. İngiliz yönetimi romandan 2000 nüsha satın almış ve okullarda müfredata konmasını sağlamıştır (Naim, s. 300; romanın ortaya çıkışı ve sonrası için bk. Abdul Qadir, *Famous Urdu Poets*, s. 124-125). 1878-1885 yıllarında Ratan Nath Sarshar tarafından yazılan *Fesâne-i Âzâd* adlı iki ciltlik meşhur Hintçe roman birçok yönden *Mir'etü'l-arûs*'un kopyası gibidir (Shaista Akhtar Bânu Suhrawardy, s. 41). Birçok dile çevrilen eser G. E. Ward tarafından önce *The Bride's Mirror or Miratu l-arus of Maulavi Nazir Ahmad* (London 1899), daha sonra *The Bride's Mirror: A Tale of Domestic Life in Delhi Forty Years Ago* (London 1903) adıyla İngilizce'ye çevrilmiştir. Pek çok uyarlamaları bulunan kitap 2011'de Pakistan Devlet Televizyonu'nda ve 2013 yılında özel bir kanalda dizi film olarak yayımlanmıştır. **9. *Benâtü'n-na'ş*** ([Delhi] 1872; Delhi 1888). *Mir'etü'l-arûs*'un II. cildi olarak yazılmıştır. **10. *Tevbetü'n-naşûh*** (Delhi 1874; Leknev 1921). Çocukların dinî eğitimi ve terbiyesi, dindarlık ve Allah'a saygı temalarının işlendiği romanda temel yaklaşımlar İngiliz anlayışı ile uyduğu için W. Muir kitabı övmüş ve takdim yazısında onu "İngiliz düşüncesinin orijinal bir ürünü" diye takdim etmiştir (*The Repentance of Nussooh*, s. X). Matthew Kempson bu kitabın ilk beş bölümünü *The Repentance of Nussooh* adıyla İngilizce'ye çevirmiş (London 1884) ve orijinal metniyle birlikte yayımlamıştır. **11. *Fesâne-i Mübtelâ*** (Delhi 1885). *Muḥşanât* adıyla da anılan romanın ana konusu çok evlilik ve bunun yol açtığı sorunlardır. **12. *İbnü'l-Vaqt*** (Delhi 1888). İngilizler'in Hindistan'ı işgal etmesinin ortaya çıkardığı problemlerle nasıl başa çıkılabileceğine dair siyasal nitelikli bir roman olup yazarın burada Seyyid Ahmed Han'ı ideal tip olarak anlattığı ileri sürülmüştür. **13. *Eyâmâ*** (Delhi 1891). Kocası ölen ve dul kalan bir kadının durumunu anlatır. **14. *Rûyâ-ey şâdıka*** (Delhi 1894, 1940). Yazarın son romanıdır, eserde Seyyid Ahmed Han'ın ortaya koyduğu ve yazarın da katıldığı dinî içtimalı bazı görüşler ifade edilmiştir (Cemîl Câlîbî, IV, 1160-1162). **15. *Mecmû'a-i Be-nazîr*** (1909). Nezîr Ahmed'in şiirlerinin toplandığı mec-

muadır. **16. Mev'îza-i Hasene** (1887; haz. İftihâr Ahmed Siddîkî, Lahor 1963). Nezir Ahmed'in, oğlu Beşîrüddin Ahmed'i eğitmek ve ona yol göstermek amacıyla kaleme aldığı mektupları ihtiva etmektedir. **17. Lekçiron ka Mecmû'a**. Seyyid Ahmed Han tarafından tertip edilen Muslim Educational Conference adlı periyodik etkinliklerde ve diğer bazı toplantılarda yazarın yaptığı konuşmaların büyük bir kısmı kendisi hayatta iken basılmıştır, ilk derleme Kerâmetullah tarafından yapılmıştır (Lahor 1890). 1888-1898 yıllarındaki konuşmaları da iki cilt halinde yayımlanmıştır (Delhi 1892, 1898). Oğlu Beşîrüddin Ahmed 1888-1905 yılları arasındaki bütün konuşmalarını (44 konuşma) yukarıda anılan adla iki cilt olarak neşretmiştir (Agra 1336/1918). Nezir Ahmed'in ayrıca ders ve nasihat tarzında eserleriyle tercümeleleri de vardır (eserleri için bk. *ÜDMİ*, XXII, 173-174).

BİBLİYOGRAFYA :

Nezir Ahmed, *Mir'etü'l-'arûs*, Lahor, ts. (Ferozsons), s. 3-4 (dîbâce-i evvel); a.mlf., *Benâtü'n-na'ş*, Lahor 1990, s. 3 (dîbâce); a.mlf., *The Repentance of Nussooh* (trc. M. Kempson), London 1884, S. W. Muir'in takdim yazısı, s. X; İftihâr Âlem Bilgrâmî, *Hayâtü'n-Nezir*, Delhi 1912, s. 154-155; Abdul Qadir, *The New School of Urdu Literature: A Critical Study of Hâlî, Azad, Nazir Ahmad, Rattan Nath Sarshar and Abdul Halim Sharer with an Introductory Chapter on Urdu Literature*, Lahor 1932, s. 54; a.mlf., *Famous Urdu Poets and Writers*, Lahore [1947], s. 124-125, 127; Shaista Akhtar Bânu Suhrawardy, *A Critical Survey of the Development of the Urdu Novel and Short Story*, London 1945, s. 41, 64-65; R. Russel, "The Development of Modern Novel in Urdu", *The Novel in India: Its Birth and Development* (ed. T. W. Clark), Berkeley-Los Angeles 1970, 117-122; İftihâr Ahmed Siddîkî, *Mevlûi Nezir Ahmed Dihlevî: Ahvâl u Âşâr*, Lahor 1971, s. 21-22; Sâliha Abdülhakîm Şerefeddin, *Qur'an-ı Hakîm key Urdû Terâcim*, Karaçî 1981, s. 243-244, 248-253, 411-412, 414; Seyyid Hamîd Şettârî, *Qur'an-ı Mecid key Urdû Terâcim u Tefâsîr ka Tenkîdî Mütâlâ'a*, Haydarâbâd 1982, s. 460-470; C. M. Naim, "Prize-Winning Adab: A Study of Five Urdu Books Written in Response to the Allahabad Government Gazette Notification", *Moral Conduct and Authority: The Place of Adab in South Asian Islam* (ed. B. D. Metcalf), Berkeley 1984, s. 299, 300; Ahmed Han, *Qur'an-ı Kerîm key Urdû Terâcim: Kitâbiyât*, İslâmâbâd 1987, s. 257-261; Selîm Ahter, *Urdû Edeb ki Muhtaşar Terîh Târîh*, Lahor 1991, s. 212-214; a.mlf., *Mecmû'a-i Dîptü Nezir Ahmed*, Lahor 1998; a.mlf., "Nezir Ahmed", *ÜDMİ*, XXII, 171-176; G. Minault, *Secluded Scholars: Women's Education and Muslim Social Reform in Colonial India*, Delhi 1998, s. 129; Abdülhay el-Hasenî, *el-'lâm bi-men fi târihi'l-Hind mine'l-'lâm: Nühzetü'l-havâtir*, Beyrut 1420/1999, VIII, 1390-1391; Christina Oesterheld, "Deputy Nazir Ahmad and the Delhi College", *The Delhi College: Traditional Elites the Colonial State and Education Before 1857* (ed. M. Pernau), New Delhi 2006, s. 299-

324; a.mlf., "Nazir Ahmad and the Early Urdu Novel: Some Observations", *The Annual of Urdu Studies*, XVI, Madison-Wisconsin 2001, s. 27-42; Cemîl Câlîbî, *Târîh-i Edeb-i Urdû*, Lahor 2012, IV, 1113-1114, 1117, 1126, 1127-1137, 1160-1164, 1181; Aamer Hussein, "Forcing Silence to Speak: Muhammadi Begum Mir'atu'l-'Arus and the Urdu Novel", *The Annual of Urdu Studies*, XI (1996), s. 71-86; M. Asaduddin, "First Urdu Novel: Contesting Claims and Disclaimers", *a.e.*, XVI (2001), s. 88-89; Nefis Bânû, "Dîptü Nezir Ahmed ka Nâvil 'İbnü'l-Vakt' aür Sir Seyyid", *Tehzîbü'l-ahlâk*, XXXIII/9, Aligarh 2014, s. 29-37; Nâsir Abbas Neyyir [Nasir Abbas Nayyar], "Ma'nî Vâhid aür Ma'nî İzâfî ki Keşmekeş: Nezir Ahmed key 'Tevbetü'n-naşûh' ka Mütâlâ'a", *Oriental College Magazine*, LXXXIX/1, Lahore 2014, s. 95-158; İbrâhim Muhammed İbrâhim, "ed-Dihlevî, Nezir Ahmed", *Mv.AU*, IX, 374-375.

ABDÜLHAMİT BİRİŞİK

NİÇDELİ KADI AHMED

(ö. 734/1333'ten sonra)

el-Veledü's-şefîk adlı
Farsça eseriyle tanınan
kadi ve tarihçi.

685'te (1286) doğdu. Hayatına dair *el-Veledü's-şefîk*'te verdiği bilgilerden başka mâlûmat yoktur. Kendisi Türkistan asıllı ve Hoten Türkmenleri'nden olduğunu söyler (*el-Veledü's-şefîk*, vr. 17^b, 130^b, 162^b). Ailenin taşıdığı Hotenî nisbesi de buna işaret eder. Ailesi 600 (1203-1204) yılı civarında Anadolu'ya gelip Niğde'ye yerleşmiş, bundan dolayı Negîdî (Niğîdî, Nekîdî) nisbesini almıştır. Babasının adı Zeyneddin Nüşî'dir. Dedesi Kadî Cemâled-din Muhammed b. Hasan'ın Selçuklu Devleti hizmetine hangi tarihte girdiği bilinmiyorsa da *Bezm ü Rezm* müellifi Esterâbâdî'nin ifadelerinden (s. 52-53) onun bir ara Kastamonu yöresinde kadı olarak görev yaptığı anlaşılmaktadır. Kadî Cemâled-din'in II. İzzeddin Keykâvus ile IV. Kılıcarşan arasında çıkan savaşta öldüğü (647/1249), amcası Bedreddin'in 675 (1276) yılı civarında Ermenek vilâyetinin emîri olduğu, babası Nüşî'nin ise kırk dört yaşında iken 698'de (1298) vefat ettiği kaydedilmektedir (*el-Veledü's-şefîk*, vr. 102^b).

İlk eğitimini Niğde'nin nahiyelerinden olan Malâkopiye'de (bugün Nevşehir'e bağlı Derinkuyu) Mevlânâ Kemâled-din Nekîdî'den alan Ahmed gençlik yıllarından itibaren Necmeddin İsfahânî, Şerefeddin Mevsilî, Nâsirüddin Şîrâzî, Şeyh Şemseddin ve Kutbeddin Ali Herakîlî'nin sohbet ve meclislerinde bulundu. On beş yaşında Malâkopiye'den Niğde'ye döndüğünde Hâce Hudâvend Nizâmeddin, Şeyh Mu-

zafferüddin ve üzerinde babasından fazla hakkı olduğunu söylediği Nizâmeddin Ahmed b. Ali ile görüştü ve bu sonuncusunun evinde, daha sonraları da zâviyesinde kaldı. Şerefeddin Osman b. Hasan Nekîdî ile İbrâhim b. Ahmed b. Muhammed Mevsilî'nin de Kadî Ahmed'in eğitiminde önemli bir yeri olduğu belirtilir.

Kadî Ahmed'in 702'de (1302) Hüsâmed-din Hüseyin b. Cemâled-din Habîb-i Kayserî'nin yanında muhtemelen Kayseri'deki dârü'l-kazâda divitdarlık yaptığı, bu görevden azledildikten sonra Niğde'ye dönüp buraya yerleştiği anlaşılmaktadır. Ardından Mevlânâ Bahâeddin'in aracılığı ile kadılığa tayin edilerek birkaç defa azledildiye de eserini yazdığı 733 (1333) yılına kadar bu görevi sürdürdü. Onun İmam Gazzâlî'nin soyundan gelen bir hanımla evlendiği ve ahfadının da Anadolu'da kadılık yaptığı zikredilmektedir. Hanefî mezhebine mensup olan Kadî Ahmed, eserinin İslâm tarihiyle ilgili ikinci bölümünde her yüzyılda gelen din müceddidlerinden bahsederken Hanefî, Şâfiî, Hanbelî ve Mâlikî mezheplerine mensup âlimleri fakihler zümresi içerisinde sayar ve bu mezhep mensuplarından hürmetkâr bir dille söz eder.

Kalenderiler'i ilhâd ve ibâha yoluna girmekle itham eden ve Ereğilli Şeyh Kerâmâtî'ye "melâmetî-yi mel'ün" diyen Kadî Ahmed (Ocak, s. 66) Ehl-i beyt muhibbi olmakla beraber imâmet meselesini, hak olanın mevcut tarihî tertip üzere olduğu ve aynı asırda iki imamın bulunamayacağı şeklinde Sünnî görüşler çerçevesinde ele alır. Ancak Hz. Ali'ye muhalefet eden Muâviye'nin yanlış davrandığını ve nübüvvet evinin esasını tahrip ettiğini, Hz. Hüseyin'in şehid edilmesinin ise bir facia olduğunu, bu sebeple Ermevî idarecilerini "halife" değil "emîr" diye nitelemenin daha doğru olacağını belirtir. Kadî Ahmed 724 yılı Şevval ayında (Ekim 1324) Merâğa'ya gidip Ebü'l-Meâlî ve'l-Meânî Zahirüddin Yûsuf b. Ebü'l-Mecid el-Kayserî adlı bir şeyh ile görüştü. Bu görüşme esnasında akşamla yatsı arasında şeyhinden üç de fa telkin aldı; bunun bir delili olarak kendisine şeyhler silsilesinin bulunduğu bir icâzetnâme verildi. Kadî Ahmed'in ölüm tarihiyle ilgili kesin bilgi yoktur. Ancak *el-Veledü's-şefîk*'te zikrettiği (vr. 56^a) 1 Muharrem 734 (12 Eylül 1333) tarihi dikkate alınırca bu tarihten sonra vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Eserleri. Kadî Ahmed'in günümüze ulaşan tek eseri *el-Veledü's-şefîk ve'l-hâfidü'l-halîk*'tir. Tarih ilminin ilimlerin en